

TKILLARDEGI

LAGUN GIROAN

Txipi Ormaetxea (arg.)

Udako Euskal Unibertsitatea

Hilander

TXILLARDEGI LAGUN-GIROAN

Txipi Ormaetxea
Gotzon Aurrekoetxea
Patxi Salaberri Muñoa
Pilartxo Etxeberria

Udako Euskal Unibertsitatea
Bilbo, 2000

Lan honek Bizkaiko Foru Aldundiaren diru-laguntza jaso du.

Txipi Ormaetxea
Udako Euskal Unibertsitatea

ISBN: 84-8438-007-6

Lege-gordailua: BI-1788-00

Inprimategia: RGM, Bilbo
Azaleko irudia eta diseinua: Txema Preciado eta Iñigo
Ordozgoiti Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Jose Ramon
Etxebarria Bilbao

Banatzaileak: UEU. Concha Jenerala 25, 4. BILBO telf. 94-4217145
helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.org www.ueu.org

Zabaltzen: Igerabide, 88 DONOSTIA

Aurkibidea

SARRERA.....	7
<i>AINTZINSOLASA</i>	
Xabier Isasi	9
<i>TXILLARDEGI, TOPONIMO HILEZKOR BAT GURE GEOGRAFIAN</i>	
Koldo Izagirre	11
HURBILETIK	15
<i>LUZAROAN BIZIKIDE</i>	
Jakes Abeberry	17
<i>GIZON ASKEA KEZKATI</i>	
Jean Louis Davant	21
<i>AITORPENA</i>	
Jose Ramon Etxebarria	25
<i>JOSE LUIS SORTZAILEKIDEAREN JITEAZ HITZ BI</i>	
Iulen Madariagakoa	31
<i>TXILLAR, URTE ASKOTARAKO</i>	
Laura Mintegi.....	35
SOLASEAN	41
<i>TXILLARDEGI BAT SOZIOLINGUISTIKA</i>	
<i>ALDTZKARIAREN ZUZENDARIA</i>	
Paulo Agirrebaltzategi	43
<i>EGITURA ETA GERTAKARIA: MITOEN BERRARAGITZEA</i>	
Anuntxi Arana	55
<i>EUSKAL GENOMA</i>	
Eugenio Arraiza	71
<i>HAIZEEN IZENDAPENAK AHOZKO HIZKERAN</i>	
Gotzon Aurrekoetxea.....	93
<i>TXILLARDEGI: HIZKUNTZA ETA POLITIKA</i>	
Antton Azkargorta	109
<i>KIERKEGAARD-EN "EGUNKARI EZKUTUA"</i>	
Joxe Azurmendi	117
<i>EUSKARAREKIKO IKERKUNTZA EGUNGO ZIENTZIAGINTZAN</i>	
Mari-Jose Azurmendi.....	137
<i>OPERATZAILE PRAGMATIKOAK GAZTE EUSKALDUNEN</i>	
<i>LAGUNARTEKO ELKARRIZKETAN. ZENBAIT AZALPEN ETA</i>	

<i>ERDARAZKO ERABILERAREKIKO ALDERAKETA</i>	
Imanol Esnaola	147
<i>MENDEBALDEKO DOINU-AZENTUDUN SISTEMEN INTONAZIOAZ</i>	
Iñaki Gaminde	159
<i>HELDUEI ETA GAZTEEI BURUZ</i>	
Teresa Gil	173
<i>EUSKARAKO TESTU-AHOTS BIHURGAILUA</i>	
Inma Hernáez	177
<i>EUSKARAREN ERABILPEN-DEBEKU ETA ARA UAK LEHEN GOBERNU FRANKISTEN ELIZ POLITIKAN (1937-1940)</i>	
Joseba Intxausti	193
<i>MUSIKA ETA KOMUNIKAZIO SOZIALA</i>	
Jose Inazio Lopez de Luzuriaga.....	231
<i>MERKATARITZAN ERE EUSKARAZ</i>	
Kepa Mendia Landa	255
<i>ARTIKULU BATEN GAINEN GAINEN HAUSNARKETAK EKARRITAKO IRUZKINAK: HIZKETAZ</i>	
Imanol Mercero eta Lourdes Oñederra	261
<i>JUAN MARI LEKUONAREN POETIKAN TEKNIKA ZENBAIT</i>	
Luis Maria Mujika	269
<i>EUSKAL SOZIOLINGUISTIKAREN BRANKA</i>	
Joxe Manuel Odriozola	283
<i>TXILLARDEGI, BURKIDE ETA ABERKIDEA HEZITZAILE GISA NAHIZ GIZA HEZITZAILE</i>	
Fito Rodriguez	297
<i>HERRI EUSKALDUNETAN IKUSI GENUEN LEHEN ZINEMA HURA (ARAMAIO 1956-1968)</i>	
Patxi Salaberri	301
<i>ZER OTE DA MONETA?</i>	
Joseba Felix Tobar-Arbulu.....	313
<i>KONKISTA- USTIAKETA- HARRAPAKARITZA</i>	
Mikel Urkola	333
<i>TXILLARDEGI GAZTE EROAREN HERIOTZA ETA EGIA</i>	
Markos Zapiain	355
<i>ALTA MORLANS ITZULI DA</i>	
Xabier Mendiguren Elizegi.....	373

Helduei eta gazteei buruz

Teresa Gil Ruiz

UPV-EHUko Psikologia Fakultateko irakaslea

Helduen eta gazteen arteko harremanetan lur hartuz, elkarri zer ematen eta elkarrengandik zer hartzen duten aztertzen da lehenik. Bigarrenik, gutariko bakoitzak dituen min-saminen zentzua aurkitu ahal izateko, aldizka, gelditu behar dugula adierazten da: horiek sentitzeko, pentsatzeko eta horiei buruz hitz egiteko. Azkenik, ditugun kontraesanak saihestezinak direnez, esaten zaigu ezinbestekoa dela horiek aztertzea, hausnartzea eta konpartitzea. Izan ere, azken buruan, arazoan irtenbideak, besteekin ditugun hartu eta emanetan, partekatuz, sortuko baititugu.

Goizeko bederatziak dira, artega nago: estresa, lana, erantzukizunak, eta min hori... Harrera ona egin ondoren, bulego atsegin horretara sartzeko esan didate. Neure homeopataren aurrean eseri naiz. Oso ongi hartu nau; neure ondoez fisikoez ez ezik, nire buruaz ere arduratzen da. Oraindik bukatu gabe dudan artikuluaz gogoratzen naiz. Neure nor izateaz, identitate sozialaz... arduratzen da. Zerk kezkatzen zaitu? Ez dakit, bada, oso ondo nola esan, ugari baino ugariago baitira burura datozkidan kontuak: beren buruaz beste egiten dutenak, erasotuak, legearen izenean birrindutako gazteak, emakumeekin egiten dituzten basakeriak, etengabea da laztura... Esateko baino ez naiz gauza; izan ere, larritasuna handitzen zait ohartzean neure ingurumariak, guretarrek, harreman sozialetan gaitzesten dutena edo gaitzetsi bide dutena, gero lagunarteko harremanetan berrekoizten dutela. Harri eta zur dago, hori guztia argiago azaltzeko eskatu dit.

Bada, azken helburutzat nork bere garaipena eta garaipen soziala lortzea dutenek, nahikari hori lortzeko, erreparorik gabe, bidean traba edo oztopo egiten dioten guztiak txikitzen dituztela esaten diot. Gertakari honek badirudi, nolabaiteko koherentzia logikoa duela, bai eta moralitate zinikoa ere. Baina, zapalkuntza, errepresio, baztertze, kolonializazio, esplotazio, arrazakeria, matxismo, informazioaren bahitze eta gerra zikinaren hamaika aurpegiren kontra direnek, gutarikoek, desadostasunean, ezberdintasunean edo bat etortzen ez direnen iritzietan lur hartuz, besteak txikitzea edo

zapaltzea, ulertezin eta onartezin zaizkit. Nik sinesten dudan ezkerria, askatasuna, arrazoibidearen errespetua, gizarte-maila, ezberdintasuna ez dira absolutuak edo erabatekoak, hau da, ezin izan daitezke aitzakia lehiakidea suntsitzeko. Modu honetara. zenbait irabazle izateak, beste zenbait galtzaile izatea dakar. Eta galdu deseginez behin eta berriz.

Ez dakit aurrez aurre dudan begirada zoliko gizasemeak ulertu ote didan: hala ere, nork eta nola zauritu nauen galdegiten dit. Ahaleginak egiten ditut adierazteko ez dela derrigorrezko ni neu izatea zauritua, aski dela gure ingurumarian gertatzen dena entzuten jartzea... ala? Zalantza-izpiren bat sumatu diodanez, jarraitu dut esanez, horren zaila al da, bada, geure askatasunari, sormenari, jakituriari, geure gaintasunari, eta abarri bidea emanek elkarguneak aurkitzea? Ala "argalekin otso eta handiekin leial", ezjakin, baldar edo menpeko norbait behar ote dugu geure baliabideak bideratzeko?

Geure nor izate, burujabetasun eta sozialismoaren alde dihardugu borrokan; baina maiz askotan, ahantzi egiten dugu, sator-zuloak, zuloak eta simak zabalik utzi ditugula eta horietan berebiziko eragin psikologikoa duen zapaltzaile eta zapalduaren eskemari eusten diogula, sarritan erasotzarekin baino aiseago erasotzailearekin lerratuz. Inoiz entzun izan dut (eta gazteei gainera!): "Ez ote da nekatuko! Gutxien direnekin dago beti". Beste zenbaitetan berriz, "gutxienekin" dagoenak esaten du, "Zer esan dezaket inork ez dit kasurik egiten eta...!" Nolanahi ere den, arazoa beste nonbait dago, gazteei begira geure gaitasun bultzagilean, alegia. Gazteek hitza har dezaten eta hori beren baitako (barneko eta kanpoko) egin dezaten ahalegin behar dugu. Azken buruan, lur honen, gizarte honen eskuko izan daitezen, gatazkak bideratzeko, konponbideak aurkitzeko eta utzi dizkiegun bideak eta beren kabuz sortuko dituztenak egin ditzaten. Kontua da, kultura garatzen ari dela eta aurrera egiten duela on-txar guztiekin, liburu eta abestiekin, eskola eta harreman-modu berrieekin.

Bistakoa denez, badira zedarri objektiboak eta horien eskutik guk geuk ere sobera politizatu, sindikalizatu edo judizializatzen ditugu bidegabekeria eta transmititzen ditugun baloreak. Itxuraz erabat erraza dirudi "zintzo jolas egin" esaldia gauzatzea, hau da, lagunartean argi adierazi beharko genuke zein den jolasten ari garen jolasa, zein diren jolas-arauak, zein baldintzatan ari garen, zenbait gai ukiezin edo izendaezin zergatik diren... Bestalde, nekez onartuko du gutariko edonork, bultza egiten dugula, ahulen dirudiena, gutxietsiena edo elkartasun handiena erakusten duena erabiltzen ditugula. Era berean, inork ez du onartuko, garai bateko buruzagitzarekiko menpekotasunak eraginda, gatazka irrazionalak bizirik dirautela "familiatan". Horiek etxeko norbait baztertzerainokoak izan daitezkeela, "familia"-azturaz eta ez arrazoibide garden eta sendoak tarteko. Erritoak

daude onartze- eta gaitzeste-harreman guztietarako: pertsona jakin horiekin elkartu edo ez; jarduera guztietarako aintzat hartu edo ez, horien irizpidea beti beharrezko izan edo ez, horiekin afaltzera, manifestaziora,... joan edo ez.

Gazteek beren arteko harremanetan garbi jolas egin behar dutela transmititu behar diegu. Era berean, beren mugak lasaitasunez bilatzeko gaitasuna transmititu behar diegu, bai eta beren lekua mugatzen duten seinaleak ezagutzen ere. Me Ti jakitunak diosku, bidaiaz lasaitzeko, lekua ezagutzeko, ogiaz, gaztaz eta ardoaz gozatzeko gauza ez zen pertsonaz zalantzak zituela, eta beldur zela gauza izan ote zitekeen klasearteko borroka ulertzeko. Jakin behar dugu haiek (nor) direla beren gisakoekin eta besteekin, haiek (nor) direla beren eremuarekin, haiek beren baitako direla. Beren baitatik eta beren baitarako eserita egoten ikasi ere ikasi behar dutela, dituzten mamu eta beldurrekin, nahikari eta bakardadearekin. Eta geuk ere, geure aldetik ulertu behar dugu, hori haren lekua dela, haren intimitate eta norberatasunarena, haren erabaki zuzen edo okerreana. Harako pop taldearen modura ulertu beharko genuke: "ez zapaldu, oinetako arinak daramatzat-eta".

Boterea eskuordetzen ahalegintzen da eta horra hor, ihes egin beharreko ziria. Izan ere, botereak balorea ematen badu, hots, eskuordetutako botere-balorea, hau bere aldetik, menpeko da eta, berriz ere, abestiak esaten duen moduan "Inork ez du guztia musu-truk eman ohi..." (MCD). Noiz edo noiz sinetsi nahi izaten dugu guztia ematen dugula... musu-truk; baina inoiz ez da horrela izaten. Beti eskatzen dugu eta gero eta gehiago eskatzen dugu, ezer eskatzen ez dugunean. Ezen orduan zorra kitaezina baita. Edo beste inor baino maiteago gaituztela. Edo luzaz irauten duten tranpaz beteriko afektibitate-menpekotasunak egiten ditugu edo beti menpeko diren leialtasunezkoak. Zail egiten bazait ere, ulertu nahi dut, ezin izan naitekeela neure seme-alaben adiskide, neure eskarmentua ez dela haiena, neure ikaskuntzak ez diela balio, ikasi egin beharko dutela, nik egindako oker-zuzenak neureak direla eta haiek ere, beren aldetik egingo dituztela. Maiz askotan esan ohi dugu ez genukeela nahi geure seme-alabek geuk egin ditugun hutsegite berak egitea. Eta horri helduz, leherrenak egiten ditugu bizitzako adin jakin hori erabidetzen, oihartzeko adin horretan inprobisazioa, aurkikuntza. ausardia, nor izatearen eta identifikatzearen abentura direla nagusi.

Irribarretsu begiratu dit. Ez al dira adiskideak? Ez, "zilborrestea". Neure alabaren adiskidea eta hura berdinak dira, harako haien berdinak, hor gara gu, hazten ari dira, erakusten ari gara, ezberdin dena interes komunetan bil daitekeela, nahiz beharrezko ez izan guztiok bat bera izatea. Elkarkidetasunak edo auzolan-adigaiak erakusten duen modura: nahiz eta

gutariko bakoitzaren esperientzia besteei begira ezberdina izan eta nor bera izan besteengandik ezberdina, kultura bateko eta bereko partaide gara; interes historiko komunak ditugu (sozialak, politikoak, ekonomikoak). Pentsatzen dut ez garela behar bezain kritiko, sasi guztien gainetik, mozorrotutako jokabidez "lankide, adiskide..." izenekin zilborresteari eusteko leherrenak egiten ditugunean, eta hori guztia diot sexuaz eta patriarkalismoaz egiten ditugun erabilerak bazter utziz.

Elkarkidetasuna, beste modu batera esanda, zenbaterainoko ahalegina egiten dugun geure zenbait interes besteenekin bat etortzearekin, sexualitatea askatasun osoz egiten den hautuarekin, askatasuna eguneroko eta unez uneko jarduera konprometitu gisa, zenbaterainokoa den gure gaitasuna harremanetan garbi jarduteko, zenbaterainokoa den gure borroka, jokaera publikoa eta pribatua bereizten dituen eskizofreniarenak kolpe huts egin dezan eta gizartean hainbat baloreren alde egiten dugun borroka horrek gure baitan ere eragina izan dezan. Ene iritziz, arestian aipatu dudana litzateke bidea gure eremuak lotzeko, gazteenak eta geureak, auzolan-sarean, eta hor ez gaituzte ikurrinak eta ideiak bakarrik bilduko, esperientzia ezberdinen arabera elkarri zor diogun errespetuak eta askatasun beharrak baizik.

Une batez isilik gaude bi-biok. Leihotik itsasoa suma liteke. Jakin-minez so egiten dit. Aspertzen ari ote natzaion bururatzen zait. Eta min hori... bihotz-min hori? Irudi nahasia dut: ez dakit diafragma denentz estutzen eta hesten nauena, nolana ere, irudi nahasia dut. Adinekoak larrituak manifestazioetan. Gurasoak. Ia sei mendeko zigorra, susmoak direla bide. Eta tristura sartzen zait pentsatzen dudanean hurrek aurre egin beharko diotela "zilborreste" horren eten traumatiko eta goiztiarrari. Kontua ez da gureak diren egitekoak gazteen —horien heldutasunak har dezakeen neurrian eta gainera, horien zintzotasuna eta leialtasuna dugulako— esku uztea, ez eta garaia heldu baino lehen bereiztea ere, hori egozte bezainbatekoa bailitzateke. Gureak dira, haiek beren eskuko direlako. Lurralde hau gurea eta haiena da, denbora hau gurea eta haiena, borroka hau gurea eta haiena. Diegun maitasunari esker, zubiak eginez ez ditugu bertan behera utziko.

Hizketan ari gara. Zerbait gomendatu dit. Zer egingo duzu gaur? Pentsatzen dut arratsaldean lagunekin aterako naizela: noiz edo noiz oihu egingo dut, hitz egingo dut, aspaldian ikusi gabeko norbaiti diosala irribarrez egingo diot, helmuga ezagun gabeko ohiko bidaiez arituko naiz emakume batekin, gizaseme bati berriz, lanaren nondik norakoaz galdetuko diot. Enekorri abesti hura eskatuko diot. Itsasoa laino dago. Eta filmean bezala, berriz ere, bat egingo dugu. Alazankoa!

Liburu hau euskaldun miregarri bati egiten diogun omenaldia da, maitasun handienarekin gauzatua. Lagunek lagunari opatua, adiskideari adiskideek eskainia.

Euskal Herriak asko zor dio Txillardegiri, eta, esan beharrik ez dago, liburu honekin ezin dugu zor hori estali. Gehiegi baita Txillardegi. Gizon polifazetikoa: ingeniaria, politikari, hizkuntzalaria, euskararen aldeko militante nekazina, abertzalea txapelerraino...

Liburu honetako zenbait artikuluk Txillardegi berari buruz dihardute.

Gainerakoek hainbat diziplina ukitzen dituzte (hizkuntzalaritza, psikologia, ekonomia, filosofia...). Ipuin bat ere bada tartean. Finean, lan guztiek dute ezaugarri bera: egileek hurbiletik idazten dute, gure Jose Luisen gorazarretan.

Bizkaiko Foru
Aldundia
Kultura Sare

ISBN 84-8438-007-6

9 788484 380078